

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ ЯК ПРОБЛЕМА

У статті розкрито тлумачення термінів «готовність до навчання у школі», «мотиваційна готовність», «шкільна зрілість», сутність проблеми мотиваційної готовності до школи, проаналізовано нормативні документи з означеного питання, розкрито шляхи формування та визначення мотиваційної готовності дітей до навчання у школі.

Ключові слова: *готовність до школи, мотиваційна готовність до навчання у школі, шкільна зрілість.*

На сучасному етапі переходу закладів освіти на навчання дітей з шестирічного віку особливого значення набуває забезпечення готовності до школи. За даними психолого-педагогічних досліджень, успішне навчання в школі можливе лише за умови відповідного розвитку фізичної, інтелектуальної та особистісної сфери дитини. Проблема підготовки дітей до школи і формування їх готовності до навчання розглядаються з різних позицій. З одного боку, досліджуються питання, у якому віці починати готувати маля до навчання у школі, з другого – які використовувати методи та засоби для ефективного впливу на формування зазначеної готовності. Л.Венгер, В.Котирло, С.Кулачківська, О.Проскура та ін. виділяють три основні складові готовності до школи, а саме: анатомо-фізіологічну (певний рівень фізичного розвитку), психологічну (інтелектуальна, вольова, мотиваційна та комунікативна), педагогічну (певний рівень розвитку специфічних знань та навичок читання, лічби, письма тощо). Готовність до шкільного навчання передбачає, перш за все, якісну зміну загального розумового розвитку дитини, формування вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати явища та події і на цій основі робити висновки. Представники цього напрямку дослідження Л.Виготський, О.Запорожець, В.Котирло, О.Проскура та ін. зазначають, що головним є формування у дітей установки на пізнавальну діяльність, а не звичайне механічне заучування абстрактних знань.

Необхідність нашого дослідження щодо визначення динаміки мотиваційної готовності дитини до школи постає з ситуації недооцінювання сучасними педагогами загальної лінії розвитку психологічного стану дошкільника і надання пріоритетного значення розвитку його пізнавальної сфери у процесі підготовки шестирічок до навчання у школі. Тому знання особливостей мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку до школи важливе для визначення ефективних шляхів і методів впливу на її формування.

Наукова ефективність ідеї не може бути доведеною, справедливо зазначає Л. Ващенко, якщо не з'ясовано смисл термінів та не сформульовані положення.

Відтак, науковець доречно радить звернутись до трьох правил, обґрунтованих Б. Паскалем: правило дефініцій, яке забороняє приймати двозначні терміни без визначень, а використовувати в дефініціях лише відому (визначену) термінологію; правило аксіом, згідно з яким необхідно виводити в аксіоми лише очевидне; правило доведення, що зобов'язує доводити усі положення, використовуючи лише найбільш очевидні аксіоми чи доведені твердження. При цьому вчений застерігає від зловживання двозначних термінів та ігнорувань мисленневих дефініцій, що уточнюють та пояснюють смисл [1].

Саме тому, на першому етапі метою нашого дослідження було опрацювання дефінітивної характеристики основних понять дослідження, а саме: «готовність до діяльності», «готовність до навчання у школі», «шкільна зрілість», «підготовка до школи», «мотиваційна готовність».

«Готовність до діяльності» – стан мобілізації психологічних та психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності [4, с. 137-138].

У працях сучасних педагогів та психологів зустрічаються найрізноманітніші трактування поняття «готовність», що обумовлюється як розбіжністю наукових підходів авторів, так і специфікою конкретної діяльності, яка була об'єктом аналізу. Вони виділяють два основних підходи до тлумачення проблеми готовності. Один з них може бути названий функціональним, інший – особистісним. Згідно з першим, психологічна готовність розглядається у зв'язку з психічними функціями, формування яких вважається необхідним для досягнення високих результатів діяльності. Стосовно другого – психологічна готовність розглядається у зв'язку з особистісними передумовами до успішної діяльності. Цей підхід передбачає удосконалення психічних процесів, станів і якостей особистості, необхідних для ефективної діяльності.

«Готовність до навчання у школі» зумовлена певним ступенем розвитку здатності дитини виконувати навчальні завдання та шкільні обов'язки, що оцінюються дорослими за суспільно значущими критеріями. У сучасній психології поняття «готовність до навчання у школі» розглядається як цілісне структурне утворення, що включає мотиваційні, розумові, емоційно-вольові та соціальні компоненти. Рівнем сформованості цих компонентів визначаються особливості включення дитини у навчальну діяльність, її ставлення до школи, взаємини з учителем і учнями. Інтегральним показником готовності до навчання, у школі є здатність дитини сприймати завдання вчителя, утримувати його в пам'яті і, незважаючи на труднощі, розв'язувати. Регуляція власної навчальної діяльності відповідно до завдань, що їх ставить педагог, вимагає від дітей у період переходу від дошкільного до молодшого шкільного віку значно вищого рівня розвитку довільної уваги, ніж гра. Діти мають бути здатними, зазначає С.Тищенко, не відволікатись і незважаючи на різні спокуси, підкоряти власну діяльність навчальним мотивам та доводити розпочату справу до кінця [4, с. 138].

Поняття «мотиваційна готовність» походить від слова «мотив» (лат. «Moveo» – «рухаю»), що означає спонукання, в даному контексті – ставлення до майбутнього навчання. Мотивація пов'язана з певною метою, досягнення якої складає зміст діяльності людини.

«Мотиваційний компонент» готовності до навчання у школі включає готовність дитини зайняти нову соціальну позицію, тобто позицію школяра. Прагнення зайняти позицію школяра пов'язане з подальшим розвитком у дітей пізнавальних інтересів, їх потреби прилучатися до нового, дорослішого кола соціальних стосунків. В основі цього прагнення лежить також цікавість, яку діти виявляють до зовнішніх атрибутів шкільного життя (шкільна форма, ранці, оцінки, дзвінки тощо) [4, с.138].

«Шкільна зрілість» – інтегральна характеристика розвитку психіки та особистості напередодні вступу дитини до школи. Шкільна зрілість фіксує оптимальний ступінь готовності 6-7-річної дитини до шкільного життя – свідомого виконання ролі учня, соціалізації в нових умовах життя, зрослих фізичних та інтелектуальних навантажень, регламентованої навчальної діяльності, самостійної поведінки, спілкування з широким колом нових людей. Відомі дослідження з проблеми шкільної зрілості таких учених, як Г.Анастасі, Л.Божович, Л.Венгер, Ю.Гільбух, О.Запорожець, Я.Йірасик, Я.Коломинський, О.Кононко, В.Котирло, О.Проскура, І. Шванцара та ін. Сьогодні розглядаються як основні три компоненти шкільної зрілості: 1) розумова; 2) емоційна; 3) соціальна. Шкільну зрілість у контексті компетентнісної парадигми розглядає О. Кононко. Вона в це поняття вкладає елементарні уявлення дошкільника, його уміння і навички, найпростіші форми ціннісних орієнтацій у сферах життєдіяльності «Природа», «Культура», «Люди»,

«Я сам» і базові якості особистості, що відповідають концепції Базового компонента дошкільної освіти в Україні. Автор зазначає, що поняття «зрілість особистості і психіки напередодні вступу дитини до школи» ширше за поняття «шкільна зрілість», більше відповідає принципу гуманітаризації цілей і принципів дошкільної освіти [4, с.1003].

На розрізненні понять «шкільна зрілість» і «психологічна готовність до школи» наголошує О. Проскура. Згідно з цим підходом, 6-ти річного першокласника слід оцінювати з точки зору його шкільної зрілості, а 7-ми річного першокласника – психологічної готовності до школи [8, с.70-72].

Змістом роботи наступного етапу нашого дослідження було опрацювання законодавчих документів, у яких висвітлюються питання підготовки дитини до школи.

Це питання регламентує ряд нормативних актів, а саме: Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ ст.», Національна доктрина розвитку освіти в Україні, Закони України «Про освіту» та «Про дошкільну освіту» та ін.

У Державній національній програмі «Освіта. Україна ХХІ ст.» зазначено, що дошкільний вік є «вихідною ланкою в системі безперервної освіти, становлення й розвитку особистості...вироблення умінь і навичок, необхідних для навчання в школі», а також «освіта відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні» [3, с. 9].

У Законі України «Про дошкільну освіту», ст.6 серед принципів дошкільної освіти підкреслено, що одним із принципів є «наступність і перспективність між дошкільною та початковою загальною освітою», а у ст. 7 зазначено, що одним із завдань дошкільної освіти є «виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту» [5, с. 6,7].

На проблемі наступності дошкільної і початкової освіти наголошується у Національній доктрині розвитку освіти, яка покликана визначити шляхи розвитку освіти в Україні на першу чверть ХХІ століття. Згідно з цим документом, держава бере на себе обов'язок забезпечення наступності і безперервності освіти. Безперервність освіти реалізується шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних вікових ступенях [6, с. 6].

Метою нашого дослідження на наступному етапі було розкриття особливостей формування та визначення мотиваційної готовності шестирічок до шкільного навчання.

Л.Божович уперше ввела і ґрунтовно обумовила як компонент готовності до шкільного навчання готовність дитини до нової соціальної позиції, до позиції школяра. В її основі потреби і мотиви, які визначають прагнення дитини вступити і ходити до школи, бажання вчитися. Аналізуючи педагогічний досвід і дані спеціальних досліджень, Л.Божович показала, що хоча дітей, які вступають до школи, дуже цікавлять зовнішні атрибути шкільного життя – ранці, оцінки, дзвінки, форма тощо, але не це є визначальним, центральним у прагненні ходити до школи. Їх захоплює, – писала Л.Божович, – власне навчання як серйозна змістовна діяльність, яка приводить до певного результату, важливого для самої дитини і для оточуючих дорослих. Тут нібито, – пише О.Проскура, – в один вузол зв'язані дві основні потреби дитини, які рухають її психічний розвиток: пізнавальна потреба, що дістає в навчанні своє найповніше задоволення, і потреба в певних соціальних стосунках, які виявляються в становищі школяра. Л.Божович висловлює думку, що ця потреба, очевидно, виникає на основі потреби дитини у спілкуванні [8, с. 49].

Ці дослідження стали важливим етапом наступних теоретичних і експериментальних розробок зазначеної проблеми. Так, на початку 70-х р.р. ХХ ст. Я. Коломинський запропонував у числі параметрів, які характеризують психологічну готовність дитини до школи, врахувати її соціально-психологічну готовність, основним змістом якої є готовність до нової соціальної позиції.

Дослідження психологічного змісту і структури внутрішньої позиції школяра було здійснено Т. Нежновою та О. Венгером. Наявність у дитини внутрішньої позиції школяра виявляється у тому, що вона «рішуче відмовляється від дошкільно-ігрового, індивідуально-безпосереднього способу існування і виявляє яскраво позитивне ставлення до нового – шкільного змісту занять, до нових – шкільних форм цих занять, до нового – шкільного типу взаємин з дорослими. Саме таку позитивну спрямованість на школу Т.Нежнова розглядає як найважливішу передумову благополучного входження дитини у шкільну діяльність і прийняття нею шкільних вимог [2,с.92-93].

Виникає запитання, чи достатньо сформована така позиція у семирічних дітей, а також формування передумов цієї позиції у шести річок. Для збирання фактичного матеріалу Т. Нежновою була розроблена система запитань та оповідань-колізій. Автор вважає, що повністю сформованої внутрішньої позиції школяра, для якої характерна орієнтація на соціальні і власне навчальні аспекти шкільного життя, досягають лише окремі діти 6-ти років і далеко не всі семирічки [7].

Звідси випливає, що в умовах навчально-виховного процесу у першокласників шестирічок потрібно передбачити програму формування позиції школяра, а у першокласників-семирічок, спираючись на той рівень позиції школяра, який у них уже склався, – програму її підтримки і подальшого розвитку.

Для визначення рівня мотиваційної готовності дітей до навчання у школі психологи радять використовувати такі методи, як спостереження за діяльністю дітей у дошкільному навчальному закладі (заняття, ігри, трудова діяльність, самостійна художня діяльність, спілкування тощо) і у школі. Результати спостережень за дітьми у старших групах дошкільного закладу показують, що діти починають частіше цікавитись школою, звертаються із запитаннями, пов'язаними зі шкільною тематикою, граються у школу.

Найчастіше рівень мотиваційної готовності дітей до навчання у школі визначають за допомогою методу бесід. В процесі індивідуальної бесіди з дитиною з'ясовують, чи має дитина бажання стати школярем, що вона знає про школу, про шкільні вимоги, як вона готується до школи тощо. О.Проскура зазначає, що відповіді дітей можна поділити на три групи. Першу групу, якісно найвищу, складають відповіді дітей, у котрих бажання йти до школи, стати школярами, вчитися поєднується з адекватними уявленнями про школу. Другу групу складають відповіді, в яких бажання дітей йти до школи, прагнення стати школярем поєднується з поверховим уявленням про школу, з окремими яскравими враженнями, неістотними для вимог школи. Третю групу складають відповіді, що свідчать про начебто правильне уявлення дітей про ті вимоги, які ставить школа, і разом з тим викривають їхні побоювання, навіть страхи.

Дітей, відповіді яких складають другу групу, зазначає О. Проскура, найчастіше очікують значні труднощі, оскільки їхнє бажання йти до школи було викликане певними атрибутами. Від самого початку їх можуть спіткати більші чи менші розчарування. Завдання вчителя у такій ситуації підтримати бажання вчитися, ознайомлюючи з реальною ситуацією, вимогами школи, їхньою відмінністю від дошкільного дитинства.

Настрої дітей, відповіді яких належать до третьої групи, найчастіше формуються в умовах, коли вихователі і батьки знайомлять дітей з вимогами школи, але при цьому приділяють мало уваги виробленню способів поведінки дітей в тій чи іншій складній ситуації. Це буває і тоді, коли педагоги однакові вимоги виставляють до шестирічок і до семирічок, будуючи навчально -виховний процес без врахування віку дітей [8, с.50-54].

Таким чином, на основі природного інтересу дітей до школи вже в умовах дошкільного закладу необхідно формувати правильне уявлення про неї. Одне з

основних завдань вихователя полягає в тому, щоб цілим комплексом навчально-виховних заходів пробуджувати у дітей бажання вчитись, інтерес до набуття знань, позитивне ставлення до школи на основі формування у них реальних уявлень про школу та вимоги шкільного навчання.

Список використаних джерел

1. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: [монографія] / Людмила Миколаївна Ващенко. - К. : Тираж, 2005. - 380 с.
2. Венгер А.Л., Нежнова Т.А. Готовность шестилетних детей к школе как условие развития творческого отношения к задачам / А.Л.Венгер, Т.А.Нежнова // Учебная деятельность и творческое мышление. – Уфа, 1985. – С. 92, 95.
3. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ ст.». - К. : Райдуга, 1994. - 61 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [гол. ред. В.Г.Кремень]. - К. : Юрінком Інтер, 2008. - 1040 с.
5. Закон України «Про дошкільну освіту». – К. : Ред. ж. «Дошк. вих.», 2001.- С. 4-33.
6. Національна доктрина розвитку освіти // Дошкільне виховання. – 2002. - № 7. – С. 4-9.
7. Нежнова Т.А. Формирование новой внутренней позиции / Т.А.Нежнова // Особенности психического развития детей 6-7-летнего возраста.- М. : Педагогика, 1988. – С. 24.
8. Проскура О.В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками: [навч. пос.] / Олена Василівна Проскура. – К. : Освіта, 1998. – 199 с. - (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).

The article deals with the interpretation of the terms “readiness to learn at school”, “motivational readiness,” school maturity “, the essence of the problem of motivational readiness for school. The author analyze the regulations of the above mentioned issue, solves and identifies the ways of creating motivational childrens readiness to school.

Key words: school readiness, motivational readiness for learning at school, school maturity.

УДК 377(477)“1925/1934”

Ковальчук Г.П.

ДОСВІД І УРОКИ ТРУДОВОГО ТА ПОЛІТЕХНІЧНОГО НАВЧАННЯ У ФАБРИЧНО-ЗАВОДСЬКИХ СЕМИРІЧКАХ УКРАЇНИ (1925-1934 РР.)

Здійснена спроба наукового аналізу досвіду роботи фабрично-заводських семирічок у 20-х початку 30-х років ХХ ст. в Україні у справі організації трудового і політехнічного навчання учнів. Уроки досліджуваної проблеми автор розглядає у контексті виховної роботи сучасної школи.

Ключові слова: трудове навчання, політехнічна освіта, загальноосвітня школа, трудова підготовка.

Суперечність соціально-економічних процесів і складність завдань, які постають сьогодні перед суспільством, зміни, що відбулися в освітній політиці періоду становлення української державності, вимагають від державних органів управління освітою, педагогічною наукою, учительськими колективами загальноосвітніх закладів нових, нестандартних підходів у розв’язанні проблем виховання, залучення дітей та учнівської молоді до трудової діяльності. Розв’язуючи складні завдання навчання і виховання, педагогічна наука завжди черпала матеріал з досвіду минулого. Всебічне